

24. Гранчак І.М., Лько В.І. Закарпаття під час революції 1848-1849 років...- С.239-245; Мельникова И.Е. Закарпатская Украина в революции 1848 года // Ученые записки...- С.266-269; Шульга І.Г. Борьба селян Карпатського регіону проти феодално-кріпосницького і національного гніту напередодні буржуазної революції 1848-1849 рр. // Культура і побут населення Українських Карпат: (Матеріали респ. наук. конференції).- Ужгород, 1973 С.95-96; Його ж. Відгомін буржуазної революції 1848-1849 років.- С.41-44.

25. Шевченко Ф.П. Лук'ян Кобилиця // Вісник Академії наук Української РСР.- 1951.- № 10.- С.52-63; Його ж. Лук'ян Кобилиця...- К., 1958.- 205 с.; Його ж. Лук'ян Кобилиця // Книга для читання з історії Української РСР з найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.- К., 1960.- Т.1.- С.333-340; Його ж. Лук'ян Кобилиця // Книга для читання з історії Української РСР.- К., 1970.- С.153-159; та ін.

26. Авербух Р.А. Революция и национально-освободительная борьба в Венгрии 1848-1849 гг.- С.311-313; Ї ж. Революция и освободительная война 1848-1849 гг. // История Венгрии: В 3 т.- М., 1972.- Т.П.- С.177; Мельникова И.Е. Закарпатская Украина в революции 1848 года // Ученые записки...- С.278.

27. Кожоляк Г.К. Польські революціонери на Буковині наприкінці XVIII - в середині XIX ст. // УДЖ.- 1979.- № 3. С.85; Шевченко Ф.П. Лук'ян Кобилиця...- С.139; Його ж. Селянський рух на Буковині під час революції 1848 р.- С.117.

28. Стеблій Ф.І. До питання про єдність селян східно- і західно-українських земель в антифеодалній боротьбі першій половині XIX століття // Наукові записки УЖДУ.- Ужгород, 1960.- Т.ХІІІ.- С.73-74; Його ж. Революції 1848-1849 років у Європі і Україні.- С.3, 10-13 та ін.

29. Коломиєц І.Г. Очерки по истории Закарпатья: Ч.2: Социально-экономические отношения, национальное политическое и культурное движение в Закарпатье в XIX веке.- Томск, 1959.- С.126, 127.

30. Шульга І.Г. Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII - першій половині XIX ст.- Львів, 1965.- С.252.

31. Мешко І.М. Аграрна програма Лайоша Кошута в період визрівання угорської буржуазної революції 1848-1849 рр.- С.96.

DAS RESÜME

Das Problem der Agrarverhältnisse auf dem westukrainischen Erdboden (1848-1849) in der neueren ukrainischen und russischen Historiographie.

M. Olaschyn

In dem Artikel wurden die Errungenschaften der neueren ukrainischen und russischen Historiographie im Plan der Forschungsprobleme der Agrarverhältnisse auf dem westukrainischen Erdboden in der Epoche der Revolutionen (1848 - 1849) in Österreich und Ungarn gezeigt. Der Verfasser betont die Aufmerksamkeit auf die Forschungen der bekannten Gelehrten: W.O.Borisa, M. P. Herasymenko, W.I. Pijka, J. M. Kosatschewsjka, M.M. Krawez, F. I. Steblija, F. P. Schewtschenko, Í. H. Schulha und anderen. In diesen Forschungen gibt es eine tiefe Analyse der Bodenreform, die in der Periode der Revolutionen und teilweise nach ihrer Niederschlage durchgeführt worden ist. Sie sind zum Schluss gekommen, daß diese Reform einen bestimmten Charakter gehabt hat. Die Bauern bekamen die Freiheit, aber nicht die Erde. Der Verfasser hat auch die Aufmerksamkeit auf die Fehler der analysierten Werke geschenkt z. B. die Idealisierung der Tätigkeit der Bauerleiter auf den Bauernversammlungen, einseitige Erklärung der Tätigkeit des Hauptrussischen Rates und auch des Geistlichen (besonder griechisch- katolisches), es fehlte mangelhafte Qualität der statistischen und kartographischen Materialien in der Frage der sozialen Bewegungen im westukrainischen Dorf der Forschungsperiode.

ДИНАМІКА ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ТА ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ЗАКАРПАТТІ В 1945-1990 рр.

Малець О.О.

Доба панування комуністичної ідеології і радянської державної політики в національному питанні визначали підходи дослідників до вивчення етнічного складу населення і етнічних процесів на Закарпатті в 1945-1990 рр. При цьому сам характер і зміст етнічних процесів на Закарпатті не характеризувався, а підмінявся висвітленням етнічного складу населення та змінами в його соціальній структурі. Саме ж поняття "етнічні процеси" залишалось незрозумілим, або ж трактувалось як зближення націй та поступове стирання культурно-побутових відмінностей між ними, як - "зближення і злиття націй" як розвиток "спільних" комуністичних рис культури,

моралі і побуту і т.п. Ідеологічна і політична заангажованість більшості радянських авторів вимагала приховувати справжню суть і хід етнічних процесів. Тому вважаємо за потрібне знову повернутись до проблеми розвитку етнічних процесів у Закарпатті 1945-1990 рр.

Поняття "етнічні процеси" було запроваджено ще у 20-ті роки XX ст. Ш.Марром. Нині під етнічними процесами М.Тиводар розуміє всі різноманітні етнокультурні, етносоціальні і етнополітичні зміни при властивостях етнічних спільнот упродовж їх існування [1], а Я.Калинібаладська і В.Школьняк трактують етнічні процеси як ходу і розвиток етнічних

ова І.Н.
ба селян
одії 1848-
од, 1973.-

ж. Лук'ян
і давніших
і з історії

313; її ж.
кова І.Н.

79.- № 3.-
.- С.117.

боротьбі у
одії 1848-

ціонально-

половині

1848-1849

. Plan des
48 - 1849)
1 Gelehnten
enko, I. N.
volutionen
form einen
auch die
ter auf den
(besonders
Frage der

НІЧНІ

чна заан-
вимагала
процесів.
чуться до
Закарпатті

джено ще
етнічними
анітні ет-
зміни рис
ж їх існу-
вання трак-
етнічних

явищ, як послідовну зміну стадій етногенезу, сукуп-
не чергування етнодіянь з метою досягнення наміче-
них завдань і цілей [2].

Останній підхід не позбавлений ідеологічної за-
вантаженості, бо його автори прагнуть внести у по-
няття якусь "мету" "завдання" і "цілі", а суть етніч-
них протесів зводять до змін стадій етногенезису.
Прийнятнішою є трактовка М.Тиводара, яка впли-
ває з самої природи етносів і розглядає етнічні про-
цеси як постійні еволюційні зміни етнокультурних,
етносоціальних, етнодемографічних, етномовних та
інших рис і ознак етносів, їх ментальності і стерео-
типів.

Етнічний склад населення та етнічні процеси на
Закарпатті 1945-1990 років уже висвітлювались у
ряді публікацій. Найґрунтовнішим з них є моноґра-
фічне дослідження В.П.Копчак і С.І.Копчак [3], в
якій дано статистично-демографічну характеристику
населення Закарпаття за час з 1870 до 1970 року. З
публікацій радянської доби заслуговують на увагу
наукові публікації Л.А.Ткаченка [4], І.М.Гроздової
[5], Н.М.Граціанської [6], Т.Д.Філімонової і
Ф.М.Шин [7], М.В. Кабузана [8] та інших. Розкри-
ваючи сутність етнічних процесів, виняткова біль-
шість радянських дослідників зводила їх до харак-
теристики етнічного складу населення. При цьому
вони майже всі відзначали, що чисельність україн-
ців з 1959 до 1989 зросла з 74,6% до 78,4% загаль-
ної кількості населення краю, чисельність румунів за

цей же час виросла з 2% у 1959р. до 2,4% у 1989р.
За цей же час чисельність угорців скоротилась з
15,9% до 12,5% населення Закарпаття. Водночас
автори цих публікацій вважали за виключно позити-
вне явище формування і чисельне зростання росій-
ськомовного населення, яке вже у 1989 р. складало
4% населення краю і ототожнювало себе з етніч-
ними росіянами [9].

Більш повно етнодемографічну ситуацію на За-
карпатті 1945-1990 рр. проаналізував у 1991 р.
О.Лавер. Основні тенденції цих процесів можна
прослідкувати з нижчепаведеної таблиці [10] див.
табл. 1.

Матеріали перепису 1959, 1970, 1979, і 1989 рр.
дають таку картину співвідношення етнонаціональ-
них груп Закарпаття: див. табл. 2, 3, 4, 5, 6.

Якщо порівняти таблиці 5 і 6, то бачимо, що
українці, угорці та румуни складають основну масу
сільського населення Закарпаття. Ця питома вага
серед міського населення значно нижче за загально-
обласний показник. Росіяни та нечисленні етнічні
групи (євреї, білоруси та ін.) є в основному міськи-
ми жителями. Так, наприклад, згідно з переписом
1989 р. (табл.4), росіяни складали 4% населення
області, при цьому вони складали 8,5% міського
(табл. 6), а в Ужгороді, Мукачеві вони
складали майже 15% всіх мешканців (табл.2).

Таблиця 1

Етнонаціональна група	Роки переписів, чисельність (тис. чол.)				Приріст	
	1959	1970 р.	1979 р.	1989 р.	в тис. чол.	в%
українці	686,5	808,1	898,6	976,7	290,2	42,3
угорці	146,2	151,95	158,45	155,7	9,5	6,5
росіяни	29,6	35,2	41,7	49,5	19,9	67,2
румуні	18,35	23,5	27,2	29,5	11,2	81,2
цигани	4,97	5,9	5,6	12,1	7,1	142,9

Таблиця 2

Територіальне розміщення найпоширеніших етнонаціональних груп Закарпаття [11]

Місто, район	в т.ч. в % до загальної кількості					Всього. насел. чол
	Українці	угорці	росіяни	румуні	цигани	
Ужгород	69	7,9	14,3	0,04	1,5	116101
Мукачево	70	8,1	14,9	0,01	2,8	83308
Берегівський	25,4	66,9	3,4	—	3,0	85115
р. Березнянський	95,8	—	—	—	1,9	30464
Виноградівський	71,5	24,8	2,1	—	0,8	112611
Воловецький	97,8	—	1,3	—	—	27154
Іршавський	98,1	0,3	0,9	—	—	97135

Таблиця 3

Зміна національного складу населення Закарпаття (за даними переписів) [12]

	Роки переписів				
	1946	1959	1970	1979	1989
Загальна чисельність населення (чол.)	775116	920173	1056799	1154417	1252288
В т.ч.:					
українці	527032	686464	808131	898696	976749

угорці	134558	146247	151949	158446	155711
росіяни	12176	29599	35189	41713	49458
румун	12412	18346	23454	27155	29485
євреї	6998	—	10856	3848	2639
словаки	13404	12299	9573	8245	7329
німці	2398	3504	4230	3746	3478
цигани	444	4970	5902	5586	12131

Таблиця 4

Зміна національного складу населення Закарпаття (%) [13]

Національності	Роки переписів			
	1959	1970	1979	1989
Українці	74,6	76,5	77,8	78,4
Угорці	15,9	14,4	13,7	12,5
Росіяни	3,2	3,3	3,6	4,0
Румун	2	2,2	2,3	2,4
Цигани	0,6	0,6	0,5	1
Словаки	1,3	0,9	0,7	0,6
Німці	0,4	0,4	0,3	0,3

Характерна також структура сільського і міського населення за етнічною ознакою.

Таблиця 5

Етнонаціональна структура сільського населення Закарпаття (в % до загальної кількості) [14]

Національності	Роки переписів			
	1939	1970	1979	1989
Українці	80	81,4	81,6	81,4
Угорці	15	13,7	13,1	13,1
Росіяни	0,7	0,7	0,6	0,9
Румун	2,4	2,7	3,1	3,3
Цигани	0,3	0,3	0,2	0,6
Словаки	0,6	0,4	0,2	0,1
Німці	0,3	0,3	0,3	0,3

Таким чином, сільське населення краю на 95% складається з українців та угорців.

різноманітний.

Неоднаковий освітній рівень етнічних груп краю,

національний склад міського населення більш про що свідчать статистичні дані (табл. 7).

Таблиця 6

Етносоціальний склад міського населення Закарпаття (в % до загальної кількості) [15]

Національності	Роки переписів			
	1959	1970	1979	1989
Українці	61,3	64,8	71,2	74
Угорці	18,1	15,9	13,8	11,6
Росіяни	9,5	9,5	8,7	8,5
Румун	1,1	1,1	1	1
Цигани	1,1	1,3	0,9	1,5
Словаки	3,2	2,2	1,6	1,3
Німці	0,6	0,6	0,3	0,3

Таблиця 7

Рівень освіти на 1000 чол. національних меншин Закарпаття (за даними перепису 1989 року) [16]

Освіта	українці	угорці	росіяни	румун	цигани	словаки
Вища	68	37	246	17	—	88
Н/Вища	10	7	25	3	—	12
Середня	367	427	310	28	97	385

Незак. Середня	216	264	—	451	431	101
Початкова	145	155	34	181	387	—

Такі аналогічні цифри часто фігурували і фігурують у різноманітних публікаціях. Але при цьому старанно замовчувались політичні процеси неприродно швидкого зростання кількості росіян, зменшення чисельності євреїв і словаків, повільного зростання кількості угорців і т.д. При характеристиці ж українського населення, дослідники переважно описували сезонні, мятникові міграції, але не наслідувались аналізувати їх негативного впливу на етнічні процеси в Закарпатті. Висвітлюючи такі міграції, В.П.Копчак писав, що багато закарпатців, переважного працездатного віку з гірських районів області, щорічно виїжджають за межі області. Це пояснювалося тим, що сфера прикладання праці в цих районах, не дивлячись на інтенсивний розвиток місцевої промисловості і підсобних промислів, лісового господарства і деревообробки, була ще недостатньо розвиненою. Водночас проголошувалося, що більшість закарпатців – це професійні майстри-будівельники, спеціалісти по лісоводству, і їх з радістю запрошують в колгоспи і господарські організації східних областей республіки, а також інших республік, а саме Прибалтійських, на будівництво і роботи по упорядкуванню лісового господарства. Крім того, сотні молодих людей щорічно виїжджали в інші області на навчання у вищі і середні спеціальні навчальні заклади, направлялись за комсомольськими путівками на ударне будівництво [17].

Нинішній аналіз тодішнього та і нинішнього соціально-економічного стану свідчать, що він у Закарпатті на загальнодержавному фоні характеризується певними особливостями. З одного боку, область малоземельна (приблизно 0,135 га орної землі на людину), гориста (4/5 території області займають гори, ліси і полонини), густозаселена (близько 101 чол./км²), слабо розвинута в промисловому відношенні, не виробляє достатньої кількості зерна, м'яса і молока, має надлишок трудових ресурсів (близько 350 тис. чол. на початку 1997 р.), характеризується великою кількістю багатодітних сімей, пенсіонерів, інвалідів, престарілих одиноких, які потребують соціального захисту і допомоги від держави [18].

З іншого боку, область багата на висококваліфіковані трудові ресурси (на 1 млн. 286 тис. Населення маємо 7/6 тис. працездатних), ліс (687 тис. га. Лісу із загальним запасом деревини, близько 170 млн. м³) і лісові ресурси (гриби, ягоди, лікарські рослини), будівельні матеріали (камінь, пісок, цегляно-черепична сировина, кольорові і білі туфи, доломіти, перліти та ін.) [19].

Незважаючи на це, кілька аспектів етнічних процесів у Закарпатті стали для радянських дослідників

основними, бо створювали можливість використати їх результати для широкої комуністичної пропаганди. Саме в тому в центрі досліджень опинились питання динаміки етнічного складу населення краю, зміни його соціальної структури, уніфікації (советизації) культурно-побутового життя та мовно-го, культурного і етнічного зросійщення, що були проголошені основними ознаками "радянського інтернаціоналізму". Офіційна пропаганда та ідеологи російськомовного радянського народу галасували, що в умовах Радянського Закарпаття мирно і дружно живуть представники понад тридцяти національностей. Правда, вони неохоче, говорили про те, що багатоетнічний склад населення краю і його мирне співжиття — давня традиція, що Закарпаття у своїй історії не знало реальних міжетнічних конфліктів. З часів середньовіччя в краї проживають українці, угорці, румуни, цигани, євреї, німці, словаки. У 20-ті роки ХХ ст. Сюди потрапили емігрантські групи росіян, а з 1945 р. почалось планомірне переселення росіян, слов'янських і неслов'янських носіїв російськомовної радянської культури. Тоді ж почалось формування управлінського партійного і державного апарату, керівного складу адміністративних і господарських органів, русифікація і советизація населення Закарпаття.

Нові переселенці сильно відрізнялись одне від одного своєю чисельністю, рівнем освіченості, соціальним статусом, мовою, культурними традиціями, релігійною належністю, антропологічними ознаками та ін. Вже в силу названих причин вони по різному взаємодіяли одне з одним та з місцевим населенням. Але ці аспекти етнічних процесів на Закарпатті замовчувались радянськими авторами і залишались поза увагою, більше того — були негласно забороненими для дослідників [8].

Складність історичного і соціально-економічного розвитку, велика етнічна і конфесійна строкатість населення Закарпаття, спільне проживання етнічних груп на відносно невеликій території краю, роблять його своєрідною лабораторією для вивчення напрямів і тенденцій сучасних етнічних процесів, їх інтенсивності, шляхів розвитку. Закарпаття є зоною активної взаємодії етносів упродовж тривалого історичного періоду. При цьому зауважимо, що в краї проходять етнічні кордони між українцями, угорцями і румунами. Враховуючи останню обставину Л.Ткаченко, проводячи свої дослідження етносоціальних процесів на початку 1970 року цікавився переважно питанням взаємодії традиційних культурно-побутових комплексів сільського українського, угорського і румунського населення Винogradівщини і Тячівщини, тобто в зонах їх постійних контактів [20].

Аналізуючи основні тенденції розвитку етнодемографічних і етнічних процесів на Закарпатті протягом 1945-Н 990 рр. відзначимо, що для них був характерний низький абсолютний і відносний приріст угорців і доволі значне відносне зростання циган, росіян, румун і українців. Так протягом 1959-1989 рр. чисельність циган зросла на 142,9%, росіян - 67,2%, румун - 61,2%, українців - 42,3%, угорців - 6,5%.

Але за цей же час відсоток українців у структурі населення області зріс з 74,6 до 78,4%, румун - з 2 до 2,4%, росіян - з 3,2 до 4%, циган - з 0,6 до 1%, а чисельність угорців скоротилась з 15,9 до 12,5 %, словаків, з 1,3 до 0,6%, німців - з 0,4 до 0,3 % [21]. Всі ці процеси були пов'язані з такими чинниками як: природнім зростанням чи зменшенням народжуваності; зростанням протяжності життя; репресіями 1944-1953 рр. проти німців, угорців, українців; еміграцією угорців, словаків, німців, євреїв та інших до своїх історичних батьківщин; організованим переселенням у східні області України, на північ Росії та в Сибір; направленням в область спеціалістів з інших республік, і випускників місцевих навчальних закладів поза межі Закарпаття і України; переселенням в область росіян і російськомовних військовослужбовців, співробітників державних органів насилля, партійних і радянських чиновників, службовців, військових пенсіонерів та інших; деєтнізація і зросійщення місцевого населення та ін.

Значний вплив на характер етнічних процесів і етнічну динаміку населення мала радянська репресивна політика.

Так, лише впродовж кінця 1944 - початку 1945 років було відправлено в табори як військовополонених 70 тис. угорців - чоловіків. З них майже 25 тис. - це закарпатські угорці-чоловіки віком від 18 до 55 років, тобто всі вони були військовополоненими. При цьому радянські репресивні органи не рахувались з тим, що більшість з репресивних не служили в угорській армії, або ж були призвані до неї насильно. З 1946 до 1950 року без суду і слідства було відправлено в табори ще 10 тис. угорців, яких оголосили ворогами радянської влади [22].

Крім того, було масово репресовано німців Закарпаття, які прирівнювались до військовополонених, підлягали арештам і депортації. Так було репресовано німців Закарпаття, частина яких під час другої світової війни стала на шлях співробітництва з фашистською Німеччиною, що зумовлювало їх подальшу трагічну долю після "звільнення" Закарпаття радянськими військами восени 1944 р. На німецьких колоністів тут же посипались репресії. За розпорядженням Військової Ради 4-го українського фронту воєнній мобілізації "без огляду на державну приналежність, віросповідання та соціальний стан" підлягали всі чоловіки від 17 до 45 років і всі жінки

від 18 до 30 років. На основі цього розпорядження Військової Ради та народна Рада Закарпатської України видала свій циркуляр від 22 грудня 1944 р. "Про мобілізацію населення німецької національності і робітників та тяглової сили на вивозу дерева". Циркуляр пропонував мобілізованим взяти з собою "засоби харчування на 15 днів дороги і з'явитись на збірні пункти".

А далі німецьких колоністів Закарпаття чекали ще більш серйозні випробування. 15 січня 1946 р. НКВД СРСР видало розпорядження за №1034 про масову депортацію із території Закарпаття осіб німецької національності. Згідно з цим розпорядженням на протязі 1946 р. із Закарпаття на Схід, головним чином в Тюменську область, було виселено з сім'ями 2 тисячі осіб німецької національності. Так почалися для них довгі роки важкої праці на лісорозробках та інших важких роботах. Багато з них загинули в тюменських лісах від голоду і холоду та хвороб, так ніколи і не побачивши більше Закарпаття [23].

Значний вплив на перебіг етнічних процесів мав також вплив населення із Закарпаття в інші регіони Радянського союзу. Так, за час з 1947 до 1991 р. із Закарпаття в інші регіони Радянського Союзу переселились понад 200 тисяч чоловік [24].

Помітний вплив на хід етнічних процесів 1945-1990 рр. мали ті зміни, які відбувались у соціальному і політичному житті населення Закарпаття: колективізація, відбудова і розвиток промисловості, соціалістична система господарювання, зростання зайнятості населення, внутрішньообласний рух населення, піднесення рівня освіти і професійної класифікації, ідеологізації і советизація культурно-побутового життя і т. д. [13].

Статистичні дані свідчать, що найбільш чисельну національну спільноту на території Закарпатської області складають українці. Вони проживають в усіх регіонах, причому у Великоберезнянському, Волівецькому, Іршавському, Міжгірському, Перечинському, Свалявському і Хустському вони становлять понад 90% усього населення. У Виноградівському, Мукачівському, Рахівському і Тячівському районах українці складають від 71,5 до 83,3% населення, в Ужгородському - 56,3% і лише в Березівському районі українці становлять лише 25,4% населення. У м. Ужгороді 69,8% населення українців, в м. Мукачеві - 70,2%. Серед українців 48,4% чоловіків, 38,4% з них проживає у містах, більшість - у селах. Зайнятого населення 49,8%, причому на селах більше зайнятих чоловіків, а в містах - жінок [25].

98,4% українців вважали рідною мовою своєї національності, 59,9% з них вільно володіло російською.

Радянська наука старанно уникала піднімати питання про роль українців та їх культури у процесах

розпорядження
Закарпатської
грудня 1944 р.
національно-
вивозу дерева".
взяти з собою
і з'явитись на

арпаття чекали
5 січня 1946 р.
за №1034 про
арпаття осіб ні-
м розпоряджен-
на Схід, голов-
було виселено з
ональності. Так
траці на лісороз-
багато з них за-
оду і холоду та
і більше Закарпат-

их процесів мав
тя в інші регіо-
1947 до 1991 р.
кого Союзу пе-
[24].

процесів 1945-
сь у соціально-
карпаття: коле-
мисловості, со-
д, зростання за-
асний рух насе-
рофесійної кла-
щія культурно-

більш чисельну
і Закарпатської
оживають в усіх
ському, Воліве-
у, Перечинсько-
юни становлять
ноградівському,
ському районах
3% населення, в
регівському ра-
% населення. У
нців, в м. Мука-
8,4% чоловіків,
ьність - у селах.
гу на селах біль-
кінок [25].

ю мовою своєї
володіло росій-

ла піднімати пи-
тури у процесах

історичного, соціального і культурного розвитку краю. Якщо такі питання розглядалися, то лише під кутом зору "пролетарського інтернаціоналізму", "благородного впливу великого російського народу" і його культури і т.п. Про це свідчать публікації К.О.Кущенка [26], М.В.Арсентьева [27], В.В.Хайнаса [28], Ю.І.Льницького [29], І.М.Гранчака [30], М.П. Макари [31] та ін. Лише з кінця 1980-х років окремі з названих авторів у угоду антиукраїнським силам намагаються заперечити цих очевидних фактів і твердять про те, що ніби-то українці Закарпаття - це окремих русинський народ.

Другу, за чисельністю групу населення складають угорці. Вони компактно проживають у 78 населених пунктах Берегівського, Ужгородського, Виноградівського і Мукачівського районів у Берегівському районі вони складають 66,9%. В 1979 р. їх було 71,3%. В Ужгородському - 56,3%, у Виноградівському - 24,8%, в Мукачівському - 12,8%. У багатьох селах названих чотирьох районів доля угорців перевищує 90%. Понад 37,7% угорців проживає в містах, більше половини з них зайнято в народному господарстві (51,9%). З угорців 47,5% чоловіків і 52,5% жінок. Така ж велика диспропорція між угорським чоловічим і жіночим населенням і в районах. Так, в Іршавському чоловіки-угорці склали 74,7%, а жінок - 25,3%, у Перечинському відповідно - 80,6 та 19,4%, у Міжгірському - 85,6 та 14,4%. Понад 97,2% угорців вважають рідною мовою своєї національності, 42,8% вільно володіють російською, 13,4% - українською мовами [32].

Третю за чисельністю національною групою Закарпаття є росіяни, які нині складають 4% всього населення краю. Вони проживають дисперсно в усіх містах області. Так у м.Мукачеві росіяни становлять 14,9% мешканців, а в Ужгороді - 14,3%. в районах їх не більше 3-4%. Тому 37,2% росіян міські жителі. В Ужгороді і Мукачеві частка росіян з 1979 до 1989р. дещо знизилась, а в усіх без винятку районах трічі підвищилась [33]. Серед росіян найвищий по області відсоток зайнятого населення 56,4%; причому і в містах і в селах було більше працюючих жінок, ніж чоловіків. Близько 95,8% - вважають рідною мовою російську, українською володіє майже половина (47,9%) росіян.

Зусиллями КПРС і державних інстанцій ця група населення знаходилась в привілейованому становищі: керівні посади, престижна і високооплачувана робота, посада з доступом до матеріальних цінностей чи їх розподілу, краще житло і майже позачергове його одержання, привілейованість російської мови і культури, психологічна перевага "росіянина-інтернаціоналіста" і "старшого брата" перед корінним населенням з його "местничеством, украинским буржуазним націоналізмом и бандеровщиной".

У 1978 р. ЦК КПРС прийняв постанову про ро-

сійську мову як мову "інтернаціонального спілкування". Нею різко звужувалась сфера функціонування рідної мови. Українська мова була повністю витіснена з профтехучилищ, майже повністю - з середніх спеціальних навчальних закладів, російські словесники у школах дістали 16%-ну доплату до ставки, в університеті вимагали, щоб 30% лекцій обов'язково читалось російською мовою і т.п. Навіть складаючи етнічну меншість, ця група населення відіграла важливу роль у русифікації місцевого населення і здійсненні імперської політики. Від неї страждали не лише українці, угорці, румуни, словаки, німці, а й білоруси, євреї, вірмени, грузини, казахи, які будучи російськомовними, стали знаряддям русифікації і советизації, а нині складають основу антиукраїнської п'ятої колони.

Четвертою за чисельністю групою є румуни, які нині складають 2,4% населення Закарпаття. Вони компактно проживають у 8 населених пунктах Рахівського і Тячівського районів. У цих селах вони складають абсолютну більшість жителів. Так, у с. Діброва і с. Тупчино румуни складають 99,5% всього їх населення. Румуни переважно сільські жителі, в містах їх проживає лише 17,7%. У румунів Закарпаття майже оптимальне співвідношення чоловіків і жінок: 49,5 і 50,5%.

У містах це співвідношення порушено. Так, в Ужгороді серед румун 63,1% чоловіків, в Мукачеві - 59%. Зайнятість румунського населення складає 44,8%. Чоловіча діяльність набагато перевищує жіночу як в містах, так і в селах. Близько 98,2% румун вважають рідною мовою своєї національності, 51,6% вільно володіють російською мовою і лише 4% - українською [34].

П'яту за чисельністю групу Закарпаття становлять цигани. Нині вони складають 1% всього населення краю. Найбільше їх проживає в Ужгородському районі, де зосереджено 3,6% всіх циган. У 1979 р. тут проживало лише 1,6% їх загальної кількості. Відносна кількість циган виросла і в Мукачеві, Ужгороді, Великоберезнянському, Виноградівському, Мукачівському і Берегівському районах. Понад 62,2% циган проживає в містах. Лише 20,5% циган, вважають рідною мовою власної етнічної групи, 12,3% - українську, 1% - російську, решта - угорську.

Ще одна національна меншина Закарпаття - словаки. Нині словаки складають всього 0,6% населення краю. Більшість з них проживає в Ужгороді та селах Сторожниці і Анталовці Ужгородського району, в містах Мукачеві, Сваляві, Берегові. Близько 86% загальна їх кількість проживає в містах, 34,9% з них рідною вважає словацьку мову, 33,2% - українську, решта - угорську і російську.

До національних меншин, чисельність яких у краї знижується, належать також німці. З 1970 до

1989 р. їх кількість зменшилась на 752 чол., або на 17,8%. Вони компактно проживають в чотирьох селах Мукачівського району (у с. Нове Село - вони складають переважаючу більшість населення), а також в с. Усть-Чорна Тячівського району, в с. Коболовиця Іршавського району, в містах Мукачеві та Ужгороді. Понад 44,5% німців мешкає в містах. Зайнятість серед німців складає понад 54,4%. З них німецьку мову вважають рідною 74,1%, українську - 18,4%, російську - 6,1% [35].

Не так широко, як динаміка етносоціального і етнодемографічного розвитку населення Закарпаття, вивчались і вивчаються самі етнічні процеси та традиції міжетнічного спілкування. Час від часу питання етнокультурних контактів українців з угорцями, румунами, німцями і словаками привертало до себе увагу, але питання їх внутрішнього етнічного і національного розвитку майже не вивчались. Водночас замовчувались і обминались причини певної етнокультурної відчуженості між представниками різних етносів. Дослідники часто не наважувались піднімати питання ходу реальних етнічних процесів, бо з них випливали узагальнення і висновки, які суперечили ідеології КПРС.

Дослідники радянської доби дуже обережно зупинялись на питаннях мовної, релігійної, соціальної, поведінкової, побутової, культурної, загалом етнічної упередженості між представниками національних груп Закарпаття. Так, у 1967 р. М.П.Тиводар, висвітлюючи питання міжетнічних контактів українців Закарпаття радянської доби, обережно писав і про причини повільної асиміляції і зросійщення національних груп краю та деетнізацію росіян в умовах сільського життя [36]. Пізніше, у 1972 р. І.М.Гроздова відважилась зазначити, що компактне проживання і своєрідна мова угорців Закарпаття сприяла збереженню "...певної ізольованості цієї національної групи від оточуючого населення"[37]. Цим вона пояснювала збереження ними національної специфіки, самосвідомості і мови навіть там, де вони складали явну меншість серед іноетнічного населення. Тоді ж Н.М.Граціанська, вивчаючи закарпатських словаків, відзначала, що при збереженні етнічної самосвідомості, вони вже є дво-, тримовними і асимілюються на культурно-побутовому рівні [38]. У свою чергу Філімонова Т.Д. і Шин М.Ф. відзначали, що причинами повільної асиміляції німців Закарпаття були їх господарська, культурно-побутова і релігійна самоізоляція та упередженість до етнічно змішаних шлюбів [39]. Але навіть ці, цілком обгрунтовані і очевидні висновки, викликали протести з боку ідеологів закарпатського обкому КПРС, звинувачення авторів в ідеологічних збоченнях.

Лише в умовах незалежної України питання розвитку етнічних процесів в українців, угорців, руму-

нів, німців і циган Закарпаття почали позбавлятися комуністичних ідеологічних догматів. Науковці і державні органи влади почали цікавитись й етнополітичними аспектами взаємодії представників різних етносів в умовах сучасного Закарпаття. Свідченням цього є проведення наукових конференцій і численних публікацій, в яких досліджуються проблеми етногенезу і етнічної історії конкретних національних і етнічних груп Закарпаття [40]. Усі ці проблеми потребують подальших наукових досліджень.

Нижче зупинимось на одному з аспектів розвитку етнічних процесів на Закарпатті радянської доби. Політичними і соціальними заходами партійно-державна влада створила в краї групу російськомовного населення як виразників ідеології "радянського народу", прискорили внутрішньообласну міграцію сільського населення у міста та в рівнинні села. Так, уже в 1945 р. велось часткове переселення безземельних селян з Верховини в рівнинні села Мукачівського, Берегівського і Ужгородського районів [41]. Цим переселенням сприяла також концентрація промислового виробництва в містах Ужгороді, Мукачеві, Хусті, Берегові та містечках - Великому Березному, Перечині, Сваляві, Іршаві, Виноградіві, Волівці, Міжгір'я, Тячеві, Рахові та великих селищах - Буштині, Тересві, Великому Бичкові, Ясінях та ін.

Особливо помітний вплив населення був з сіл ужанської Верховини. Наприклад, загальна кількість населення Великоберезнянщини з 31857 у 1959 р. скоротилась до 30835 чоловік у 1989 р. [42]. За ці ж тридцять років населення Перечинського району виросло всього на 3573, Волівецького - на 5275 чоловік. За цей же час населення Ужгорода виросло на 69125, а Мукачева - на 38098 чоловік. Швидко зростало також населення районних центрів, які ставали локальними промисловими центрами [43]. Більшість промислових підприємств, споруджених у 60-80-ті роки ХХ ст. була пов'язана з військово-промисловим комплексом, а тому на них масово надсилались російськомовні спеціалісти, єдиною мовою урядового і виробничого спілкування на них була російська мова. Цей процес почався вже у 1949 р., коли розпочалося будівництво Теремле-Ріцької ГЕС. Уже тоді на ньому працювали представники більше 21 національностей [44]. Після закінчення будівництва частина цього російськомовного населення осіла в м.Хусті. Таке ж осідання російськомовного населення мало місце в усіх промислових центрах області.

Невпинне зростання кількості міського населення, складна його соціальна структура (робітники, військові та члени їх сімей, працівники сфери обслуговування, партійних та правоохоронних органів) створювали сприятливе живильне середовище для советизації культурно-побутового життя і мовнокультурної русифікації населення міст. Свідченням

авляються
уковці і
й етнопо-
пиків різ-
тя. Свід-
еренції і
ся проб-
их націо-
сі ці про-
ліджень.
розвитку
кої доби.
партійно-
ськомов-
янського
міграцію
ела. Так,
беззем-
укачівсь-
нів [41].
центрація
роді, Му-
кому Бе-
оградові,
сих сели-
і, Ясінях

був з сіл
кількість
у 1959 р.
]. За ці ж
о району
5275 чо-
просло на
цко зрос-
і ставали
Більшість
/ 60-80-ті
мисловим
ались ро-
ядового і
йська мо-
ли розпо-
Уже тоді
21 націо-
шттва час-
і осіла в
о населен-
області.
о населен-
робітники,
сфери об-
іх органів)
вище для
і мовно-
відченням

цього є той факт, що вже у 1958 р. на кожні 1409 росіян приходилась одна російська школа. З 21 російської школи 11 були середніми, тобто на кожні 2690 росіян припадала одна середня російська школа.

Тоді ж для 146247 угорців працювало 100 шкіл, із них лише 13 середніх [45]. Це означає, що одна угорська середня школа відкривалась лише для 11249 угорців. У наступні десятиліття ситуація погіршилась. У області працювало всього 6 середніх угорських шкіл на 158400 чоловік, тобто одна середня школа на 26400 угорців. Не кращою була ситуація з румунами, у яких одна середня школа припадала на 2704 чоловік [46].

Ці, найпростіші, підрахунки засвідчують, що вже на 1959р. для росіян були створені привілейовані умови для здобуття середньої освіти. Значна частина представників національних меншин не могла здобути середню освіту рідною мовою, а тому була вимушена здобувати її в російських школах, бо вони могли спілкуватись російською мовою, вивчення якої було обов'язковим.

У російських школах навчалися українці, угорці, євреї та інші, а етнічні росіяни складали менше 50% загальної кількості учнів. Матеріали перепису 1959р. засвідчують, що тоді на Закарпатті 16300 неросіян назвали своєю рідною мовою російську, з них українців - 4,5 тис. чоловік [47].

Процеси мовного зросійщення закарпатські комуністи заохочували вже з 1945 р. Вони вже тоді заявили, що українська і російська "наші рідні мови, можемо розмовляти, писати на якій мові хочемо" [48]. Навіть у перші роки горбачовської перебудови тотальне зросійщення не припинилось. Продовження політики радянського зросійщення відбивають навіть матеріали перепису 1989р. [49]. Тоді для 49458 росіян працювало 14 шкіл, в тому числі 12 середніх (1 середня школа для 4121 росіян), для 976749 українців - 563 школи, в тому числі 153 (1 середня школа на 6384 українців), для 155711 угорців - 50 шкіл, в тому числі 11 середніх (1 середня школа для 14155 угорців), для 29485 румун - 10 шкіл, з них лише 2 середні (1 середня школа для 14742 румун)

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Тиводар М.П. Етнологія.—Ужгород. 1998.
- 2.Мала енциклопедія етнодержавознавства. - К.,1996. - С.57.
- 3.Копчак В.П., Копчак С.И. Население Закарпаття за 100 лет (1870-1970).- Львов, 1977.-С. 163-165.
- 4.Ткаченко Л.А. Современные этносоциальные процессы на Закарпатье: Автореф. диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук. - Минск, 1975: Він же. Етнічний склад населення Закарпаття по матеріалах переписів населення // Культура та побут населення Українських Карпат. Матеріали республ. наук, конф.-Ужгород, 1972.
- 5.Гроздова И.Н. Этническая специфика венгров Закарпаття // Карпатський збірник.-М.,1972.
- 6.Грацианская Н. М. Современные культурно-бытовые проблемы у словаков Закарпатья // Карпатський збірник.- М.,1972.
- 7.Филимонова Т.Д., Шин М.Ф. К вопросу об этнокультурном развитии немцев Закарпаття // Карпатський збірник. - М.,1972.

[50].

Окрім того в області працювало ще 12 російсько-українських, 8 російсько-угорських, 4 російсько-румунських шкіл, в яких російська мова була домінуючою. Процеси мовної русифікації поступово вели до зміни етнічної орієнтації, а потім і до самоідентифікації. Цьому сприяла вся політика КПРС і практика радянської держави. Навіть при переписах штучно створювались такі умови, щоб чим більше людей називали рідною російську мову. Так, графа "рідна мова" у переписних листах трактувалась як "основна розмовна мова". На цій підставі у 1979 р. 6,6 тис. українців Закарпаття визнали рідною мовою російську, а у 1989 р. число таких українців складало вже 9333 чоловік [51]. Лише в умовах незалежної України розвиток цих процесів почав набирати природного характеру.

З глибин часу до нас повертаються імена забутих людей, крок за кроком вимальовується що раз повніша картина минулого, яка ще донедавна приховувалась від громадськості. У відкритих архівних документах, у розкопаних могилах, у спогадах очевидців перед нами постають трагічні сторінки народної долі: репресії, гоніння на інтелігенцію, нищення вікових традицій.

"Не законність, а діловитість!" – така директива партії визначала політику щодо права. Поряд з обмеженням юридичного (зокрема, адміністративно-правового і прокурорського) впливу на економіку, під гаслом "єдності державної влади", проводилася концентрація законодавчої, виконавчої і власне судової влади в руках партійних комітетів [52].

Наслідки такої політики негативно позначились на всьому подальшому розвитку України, і Закарпаття як її складової зокрема, і даються взнаки ще й донині. Так років не викреслити з пам'яті поколінь, як не виправдати беззаконня, сваволі і терору. Водночас історія як наука вимагає об'єктивного і неупередженого погляду в минуле, уважного вивчення всієї сукупності джерел, доступних дослідникам. А також усвідомлення суспільного розвитку як складного і суперечливого процесу. Згадаймо слова Спінози: "Не плакати, не сміятися, а розуміти".

8. Кабузан И.В. Украинское население Закарпаття (начало XIX—70-ые годы XX в.) // Расы и народы.- М., 1986. - Т.16.
9. Копчак В.П., Копчак С.И. Назв. праця. - С.70; Лавер О.Г., Макара М.П. Зміни демографічної та етнічної структури населення сучасного Закарпаття // Карпатика. Актуальні питання історії і культури країн Центральної і Південно-Східної Європи.- Ужгород, 1993.- Вип.2.-С.242-243; Народне господарство Закарпатської області. — Ужгород, 1990.- С.24.
10. Лавер О. Хто ми, що ми...? спроба етнотемографічного дослідження // Карпатський кран.- 1991.- 10 вересня.
11. Лавер О.Г., Макара М.П. Зміни демографічної та етнічної структури населення сучасного Закарпаття // Карпатика. Актуальні питання історії, історіографії і культури країн Центральної і південно-східної Європи. — Ужгород, 1993.- Вип.2.- С.238-246.
12. Складено за даними Закарпатського облстатуправління.
13. Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 р. Статистичний збірник. — Ужгород, 1990.
14. Там же.
15. Там же.
16. Там же.
17. Копчак В.П., Копчак С.И. Назв. праця. - С.162-163.
18. Химинець В. До питання про концепцію соціально-економічного розвитку Закарпаття // Економіка Закарпаття сьогодні і завтра: шляхи виходу з кризи. (Матеріали наук.- практ. конф., 13-14 березня 1997 р.)- Ужгород, 1997.- С.239.
19. Там же. - С.240.
20. Ткаченко Л. А. Современные этносоциальные процессы на Закарпатье.- С. 4.
21. Копчак В.П., Копчак С.И. Назв. праця. - С.70; Народне господарство Закарпатської області. Статистичний збірник.- Ужгород, 1990.- С.24.
22. Терлюк І. Росіяни західних областей України.- Львів, 1997.- С.82; Він же. Росіяни західних областей України. (1994-1996рр.). Етносоціальні дослідження. Авто-реф. дис. ... канд.істор.наук.-Львів, 1997.- С.3.
23. Павленко Г.В. Німці на Закарпатті. - Ужгород, 1995. - С.39-40.
24. Лавер О.Г., Макара М.П. Назв. праця. - С.242-243.
25. Гранчак І.М. Етнополітичний розвиток етнічних меншин Закарпаття // Матеріали наук.-практ. конф. "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті."- Ужгород, 1997.- С.84-85; Russián Emil. Magyarok a Kárpatal jan.- 47 old.: Deschmaj Alajos. Kárpatalja tmeemleka. -Budapest, 1990.- 230 old.
26. Куцєнко К.О. Культурне будівництво на Закарпатті за роки Радянської влади (1945-1958рр.) // Наукові записки УжДУ.-Ужгород, 1959.- Т.У; Він же. Братня допомога народів Радянського Союзу в соціалістичній перебудові сільського господарства Закарпатської області (1945-1950рр.) // Наукові записки УжДУ.- Ужгород, 1959. -Т.29.
27. Арсєнтьєв М.В. Про нове соціалістичне ставлення до праці на Закарпатті // Наукові записки УжДУ.- Ужгород, 1960. —Т.30.
28. Хайнас В. В. Роки великих подій.- Ужгород, 1950; Він же. Здійснення мрій.- Ужгород, 1963.
29. Льницький Ю.В. Віхи звияжнього поступу.- Ужгород, 1975.
30. Гранчак І.М. Чи всенародний був зїзд Народних комітетів у Мукачеві? Погляд із сьогодення // Новини Закарпаття.- 1992.- 26 листопада.
31. Макара М.П. Як закарпатці стали неблагонадійними // Новини Закарпаття.- №57-58.- С.10; Він же. Там же.- №186.- С.5; Він же. Закарпатська Україна, шлях до воз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 - січень 1946 рр.)- Ужгород, 1995.
32. Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. —Ужгород, 1995.- С. 107-133.
33. Населення області за даними всесоюзного перепису населення 1989 р.- С. 110.
34. Там же.- С. 103-111.
35. Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища і перспективи розвитку.- К., 1994.- С.140.
36. Тиводар М.П. Процеси етнічного зближення представників різних національностей в колгоспному селі Закарпаття // Матеріали XXI наук.конф. Ужгород, держав.ун-ту. Серія історії.- К., 1967.- С.223-224.
37. Гроздова И. Н. Назв. праця.- С. 95.
38. Грациоанская Н.Н., Назв. праця.- С. 114.
39. Филимонова Т.Д., Шин М.Ф. Назв. праця.- С.137-138.
40. Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції "Українські Карпати: етнос, історія, культура".- Ужгород, 1993; Культура Українських Карпат: традиції і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції.- Ужгород, 1994; Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали наук.- практ. конф.- Ужгород, 1993; Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми.; Макара М., Мигович І. Карпатами поріднені.- Ужгород, 1997.
41. Шляхом до щастя. Нариси історії Закарпаття.- Ужгород, 1973.- С. 173.
42. Радянське Закарпаття за 35 років. Статистичний збірник.- Ужгород, 1980.- С. 14.
43. Статистичний збірник.- Ужгород, 1990.- С. 12.
44. Шляхом до щастя.- С. 180.
45. Лавер О.Г., Макара М.П. Назв. праця. - С.242.

1, 1986. -

етнічної
ральної і
ласті. —

єсня.

рпаття //

ропи. —

ірник. —

46.Справжній інтернаціоналізм і взаємодопомога. Про розвиток національної культури та духовності угорців на Закарпатті, буклет.- Ужгород, 1989.

47.Наулко В.І. Етнічний склад населення України РСР.- К., 1965.- С.132.

48.Газ. Закарпатська правда.- 1945.- 8 лютого.

49.Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 року. Статистичний збірник - Ужгород, 1990.

50.Національний склад населення України.- К., 1992.- Ч.П.- С.8, 20.

51.Там же.; Численность и состав населения СССР по данным всесоюзной переписи населения 1979 года.- М., 1984.- С.102-103.

52.Баран В.К. Україна після Сталіна. Нарис історії 1953-1985 рр.- Львів, 1992.- С.4.; Коваль Л.В. Адміністративне право.- Київ, 1996.- С.10.

SUMMARY

La dynamique d'une theme ethnique de la population et des processus ethniques en Transcar - pathie en. 1945-1990

O.Malets

Dans son article "La dynamique d'une theme ethnique de la population et des processus ethniques en Transcar - pathie en. 1945-1990" aspirant de l'Universite d'Oujgorod Malets Alexandre montre les processus ethniques leurs changements et leurs dynamiques qui se passaient en Transcarpathie apres leurs entre dans trenpe de l'Union Sovietique.

Cette probleme l'auteur de l'article examine de la position de prof. Tivodar M.P., qui sort de la nature des ethnoces et examine les processus ethniques comme les changement constants de la culture ethnique, ethnocociuls ethnodinographique et des autres traits et des acceptions d'ethnoces et leurs mentalites et stereotypes.

карпаття
- С.239.

стичний

України

Державне
і яп.- 47і записки
ребудові

Ужгород,

Новини

Там же.-
946 рр.).-

итку.- К.,

ому селі

історія,
наукової
ст. конф.-
оріднені.-

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТТЯ У 1960-1995 РОКАХ: УРОКИ МИНУЛОГО І СУЧАСНИЙ АГРАРНИЙ КУРС

Жулканич Н.М.

Аграрний курс аналізованого періоду, (до 1991 року в умовах СРСР), потребував заострення уваги на економічних методах управління сільським господарством, всім АПК, удосконаленні планування й економічного стимулювання, створенні умов які сприяли б підвищенню матеріальної заінтересованості колгоспників, робітників радгоспів, міжгосподарських підприємств, спеціалістів у результатах праці.

Незважаючи на те, що в аналізовані роки (до 1985 р.), в Україні з кожного гектара сільськогосподарських угідь вироблялося продукції в три з лишком разів більше, ніж у середньому по СРСР [1,с.159,160], агропромисловий комплекс, в силу різних об'єктивних і суб'єктивних причин, проблем, недоліків, що існували в його управлінні, так і не

став гарантом продовольчої безпеки країни.

Тут, слід додати, що до 1985 року сільськогосподарські підприємства Української РСР були поділені між дев'ятьма міністерствами відомствами союзного і республіканського значення. [1,с.273]. В одній Закарпатській області 164 сільськогосподарські підприємства управлялися міністерством сільського господарства, головним управлінням по садівництву, виноградарству і виноробній промисловості, Укрдосліднаінтрестом, Головптицепромом, і т.ін. Аналіз свідчить, що відомча розмежованість в управлінні колгоспами та радгоспами, акції перетворення колгоспів у радгоспи і навпаки, негативно позначилися на виробництві сільськогосподарської продукції в Закарпатській області (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку колгоспів та радгоспів Закарпатської області у 1960-1995 рр.

	1960		1970		1980		1990		1995	
	Колгоспи	Радгоспи	Колгоспи	Радгоспи	Колгоспи	Радгоспи	Колгоспи	Радгоспи	КСГП	Державні с/г підприємства
1. Кількість підприємств	167	13	143	21	104	51	132	42	156	39
2. Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	372,2	34,7	339,9	62,3	275,8	136,6	270,5	85,0	178,9	43,9
3. Середньорічна чисельність	103,6	8,9	94,4	15,0	83,6	34,8	86,9	18,0	39,3	7,5